

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Філологічні науки

*До 80-річчя створення
Інституту філології та соціальних комунікацій*

Випуск IX

Бердянськ
2016

УДК 81:82-1/9:82.091:821.161.2

ББК 80я43

Н 34

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Астаф'єв О. Г. – доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Зимомрія І. М. – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).

*Друкується за рішенням вченого ради
Інституту філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 7 від 26.02.2016 р.)*

*Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України
збірник включений до Переліку наукових фахових видань України
(наказ МОН України від 6 листопада 2014 р. № 1279)*

Редакційна колегія:

Анісімова Н. П. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); Богдан В. В. – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); Загороднова В. Ф. – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); Зарва В. А. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **головний редактор**; Колінсько О. П. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); Леміш Н. Є. – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); Новик О. П. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); Сердюк А. М. – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); Сухомлинов О. М. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); Філоненко С. О. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **відповідальний секретар**; Харлан О. Д. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **заступник головного редактора**; Христіанінова Р. О. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **заступник головного редактора**; Цанов С. М. – доктор філології, доцент (Шумен, Болгарія); Циховська Е. Д. – доктор філологічних наук, професор (Київ).

Н 34 Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету.

Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2016. – Вип. IX. – 276 с.

У збірнику вміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам мовознавства та літературознавства. Висвітлено проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, лексикології та фразеології. Досліджено проблеми часопросторових вимірів літератури, поетики художнього тексту, теорії літератури і порівняльного літературознавства.

УДК 81:82-1/9:82.091:821.161.2

ББК 80я43

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

© Бердянський державний педагогічний
університет, 2016
© Автори статей, 2016

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ. ДИСКУРСОЛОГІЯ. ДИСКУРС-АНАЛІЗ

Грабовська І. В. (Київ). Семантика й прагматика контактovстановлювальних метакомунікативних питань в англомовному діалогічному дискурсі.	5
Калужинська Ю. В. (Переяслав-Хмельницький). Засоби створення негативної оцінки в текстах на економічну тематику (на матеріалі мови друкованих ЗМІ).	12
Писаревська О. В. (Харків). Мовні засоби вираження ідейно-естетичного змісту в пейзажній поезії Анатолія Перерви.	19
Серал А. Л. (Київ). Комуникативно-інтенціональний зміст рекламино-інформаційного колажу.	27

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

Подуфалова Т. В. (Харків). Метафоризація інтенсивності бажання в сучасних англомовних художніх творах: лінгвокогнітивний аспект.	35
Сем'янків Н. В. (Київ). Особливості концептуалізації негативних емоцій в італійській мові.	46

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

Алексеев Н. Э., Алексеева Л. И., Синёва Т. В. (Одесса). Актуальные проблемы преподавания современного английского для студентов-юристов в ВУЗах.	54
Zosimova O. V. (Kharkiv). Motivation of American informal place names.	61
Панченко Т. С. (Переяслав-Хмельницький). Дифузні процеси лексики в мові української періодики (на прикладі лексем усного розмовного мовлення).	68
Тараненко О. В. (Запоріжжя). Ідеоніми з оцінним компонентом значення в сучасній англійській мові.	75

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ЧАСОПРОСТОРОВІ ВІМІРИ ЛІТЕРАТУРИ

Ємець О. В., Фира О. О. (Хмельницький). Концептуальна метафора часу у прозових творах сучасних американських авторів.	83
Кирюшкіна М. І. (Гомель, Беларусь). Філософія суб'єктивного времени: інтерпретація "женского начала" на примере современной белорусской женской поэзии.	88
Кочерга С. О. (Острог). Фокус художнього часу в культурному просторі драматургії Лесі Українки.	96
Куца Л. П. (Тернопіль). Гра хронотопів у повісті Івана Андрусяка "Вісім днів із життя бурундука".	103

- Лавринович Л. Б.** (Луцьк). Темпоральні аспекти західної літературної традиції крізь призму концепції Ф. Жульєна.
- Лахманюк А. М.** (Тернопіль). Хронотоп новели М. Коцюбинського "Хвала життю".
- Левченко Г. Д.** (Житомир). Утопічний хронотоп "щасливої Австрії" в сучасному українському романі (на матеріалі творів Ю. Винничука, С. Андрухович, Н. Гурницької).
- Левченко О. Г.** (Житомир). Часопросторові образи в поетичній збірці Юрка Гудзя "Маленький концерт для самотнього хронопа".
- Мочернюк Н. Д.** (Івано-Франківськ). "Час – великий митець": хронотопне мислення Олекси Грищенка (на матеріалі мемуарів "Мої роки в Царгороді").
- Рибчинська З. Б.** (Львів). "Майбутнє теперішнє" як часовий режим культури (у маніфестографії Михайля Семенка).
- Смаглій І. В.** (Дніпропетровськ). Парадокси художньої інтерпретації часу в поезіях Світлани Йовенко.
- Стадніченко О. О.** (Запоріжжя). Категорія часу в мемуарах Романа Іваничука "Благослови, душа моя, Господа....".
- Швець А. І.** (Львів). "Що се за дух часу такий?" (темпоральна аксіологія в оповіданні Наталії Кобринської "Дух часу").

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ. ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

- Бережний В. А.** (Запоріжжя). Анекdot у сучасному гуманітарному дискурсі.
- Висоцька С. С.** (Львів). Поліглосія Дж. Джойса як чинник літературної еволюції.
- Гребенюк Т. В.** (Запоріжжя). Когнітивні аспекти репрезентації свідомості в художній оповіді.
- Ніколова О. О.** (Запоріжжя). Типологія комічних псевдоморфних персонажів в українській та російській драматургії кінця XVIII – першої половини XIX ст.
- Солецький О. М.** (Івано-Франківськ). Емблематичні форми первісного семіозису.
- Чик Д. Ч.** (Бердянськ). Мапа подорожі: мономіф як сюжетна модель в англійському й українському сатиричному "романі великої дороги" першої половини XIX ст.

ПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

- Городніча Н. В.** (Енергодар). Риси орнаментального стилю в "Слові про Ігорів похід".
- Домбровський М. Б.** (Львів). Культурний золотий вік в образному світі Тібулла.
- Карабович Т.** (Люблін, Польща). Деконструкція мотивів ностальгії та вигнання у творчості поетеси Емми Андієвської.
- Тупахіна О. В.** (Запоріжжя). Втрата пам'яті як концептуальна метафора у романі Мітча Калліна "A slight trick of the mind".
- Фока М. В.** (Кіровоград). "Вишневий сад" А. Чехова як "нова драма": поетика підтексту.

Ключові слова: анекдот, фольклор, історія вивчення, форма побутування, пунта, динаміка функціонування.

Аннотация

В статье анализируется современное состояние изучения анекдота. Выявляются и систематизируются основные темы и проблемы, затрагиваемые в исследованиях (генезис анекдота, его жанровые и композиционные особенности, функции, циклы и т.д.). Внимание акцентируется на изучении динамики функционирования анекдота на рубеже ХХ–XXI вв., при этом выделяются аспекты, оставшиеся вне поля зрения исследователей (изменение pragmatics жанра и композиционных особенностей в Скайпе и т.п.) или требующие более подробного изучения (связь жанра с массовой культурой и т.д.).

Ключевые слова: анекдот, фольклор, история изучения, форма бытования, пунта, динамика функционирования.

Summary

The article discusses the current state of the study of a joke, analyses scientific works over the last 25 years (at various levels: monographs, dissertations, articles, conference proceedings etc.) and publishing in the media (thus the features of study of a joke in science in the late XIX – early XX century and in soviet folklore studies are briefly defined). Attention is accented on the study of the dynamics of functioning of a joke at the turn of XX–XXI centuries: emergence of new forms of existence, the loss of spontaneity and contextuality, primitivization, reducing of comic effect, the use of a joke in official spheres, functioning in the context of the abolition of censorship and so on. The article focuses on aspects which have remained outside the field of view of researchers (alteration of pragmatics of genre and compositional features on Skype, SMS-communication etc.), or that require more detailed consideration (changing functions of joke depending on the socio-cultural conditions and forms of existence, the connection between joke and mass culture etc.).

Keywords: joke, folklore, history of research, the form of existence, pointe, the dynamics of the functioning.

УДК 82.0:821.111"19"

Висоцька С. С.,

кандидат філологічних наук,

Національний університет "Львівська Політехніка",

Український Католицький Університет

ПОЛІГЛОСІЯ ДЖ. ДЖОЙСА ЯК ЧИННИК ЛІТЕРАТУРНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

Проза початку ХХ сторіччя, англомовна проза зокрема, була байдужою до "історії", "дії", "подій", "ситуації", сюжету. Як слушно зауважує С. Хелмлінг, Дж. Джойс у цьому контексті є "найменш наративним з усіх романістів, настільки, що доречно піддати сумніву, чи він взагалі є романістом" [11, 91]. Справді, "Дублінці", "Портрет митця замолоду" й "Улісс" у західному літературознавстві розглядаються як проза, яка, умовно кажучи, обманює наратив, розробляючи позанаративні ходи, розбудовуючи історію без історії, демонструючи моменти "самооголення", розвінчання оповіді [10, 234]. Проте, було б помилкою вважати, що Джойс праґнув експерименту будь-якою ціною.

В "Уліссе", який побачив світ на початку 1920-х років і здійснив революцію в романістиці, на першому плані перебував суто романний змістовий аспект: людина в її ставленні до світу і шляхи комунікації з ним та автокомунікації. І в цьому

розумінні об'єкт зображення у джойсівському творі залишається незмінно традиційним. Якщо пригадати структурно-змістові аспекти зрілого жанру, скажімо, незавершеність героя і розімкнутість форми, перенесення центру уваги на розвиток подій або переживань, поступат руху як іманентної жанрової сутності [6, 124–126], – на перший погляд, всі компоненти відповідають “акме” роману. А “саморозвиток оповіді”, на якому щоразу наголошує В. Кожинов як на принциповій романній озnaці, в “Уліссе” навіть доведений до меж: самий акт розповіді постає єдиною і суцільною реальністю.

Плинне “Я” інтерсуб’єктивує всі елементи так званої дійності (так званої, оскільки протагоніст-оповідач сприймає її як фрагмент внутрішньої події). Відтак у романі Дж. Джойса точка зору презентована як мозаїка невротичного процесу розщепленої індивідуальності. Для ілюстрації процитуємо фрагмент із початкових розділів твору: “Their dog ambled about a bank of dwindling sand, trotting, sniffing on all sides. Looking for something lost in a past life. Suddenly he made off like a bounding hare, ears flung back, chasing the shadow of a low-skimming gull. The man's shrieked whistle struck his limp. He turned, bounded back, came nearer, trotted on twinkling shanks. On a field tenney a buck, trippant, proper, unattired. At the lacefringe of the tide he halted with stiff forehoofs, seaward-pointed ears. His snout lifted barked at the wavenoise, herds of seamorse. They serpented towards his feet, curling, unfurling many crests, every ninth, breaking, plashing, from far, from farther out, waves and waves” [12, 50]. Звернемо увагу на балансування між безособовим викладом і формою “я”-оповідача, презентацією й автопрезентацією, які в останньому реченні сходяться в нульовій точці (точці нерозрізнення, де потенційно можливі обидві позиції). Відбувається розхитування двох нарративних моделей – шляхом об’єднання в останній фразі різнопланових адресних посилів.

Процес внутрішньої інтеграції реальності в “Уліссе” можемо порівняти з експериментом із ліризації жанру в романтиків, утім у Дж. Джойса оповідне “я”, виведене на сцену, обсервує лише знаки реальності. Письменник уже в “Уліссе” починає розробляти той ігровий модус, що стане домінантою постмодерністського мислення, адже гра зі знаками реальності є наслідком недовіри до світу, його цінностей і, більше того, сумнівом в його існуванні як такому. Принцип виведення цієї удаваної ніби-реальності на сцену – лексична, граматична, синтаксична гра – є праобразом деконструкції в постмодерністській поетиці. Синхронізація оповіданого і “прочитаного” відкриває креативні можливості читача як співавтора, що буде принциповим для прози 1960–1980-х років. Утім, експеримент Дж. Джойса (що часто розглядається як ціннісний ескапізм), саме з огляду на елементи деструкції фабульності, а також плаваючу точку зору, було важко закріпити як поетикальний принцип нововішого роману, що, на нашу думку, і спричинило темпоральний розрив поміж довоєнним і повоєнним поколіннями романістів.

“Кожен читач може побачити різницю між романістикою Дефо, в якій висловлювання є вербалізованим, неначе в есеїстиці, і досвідом Джойса, у текстах якого увага ковзє по-і крізь слова, у вигаданій реальності, яка тотожна до теперішнього моменту існування, – пише Дж. Петер. – Проза Дефо обернена до читача, тоді як проза Джойса – до співучасника оповіді. У першому випадку текстура

є непрозорою: ми чуємо голос промовляючого автора, наратора. В іншому випадку текстура прозора, будучи сама по собі змістом події, ненастанно демонстрованим за допомогою слів” [16, 621–622]. Демонстрація оповідності як основного конструктивного принципу фігурувала уже у Л. Стерна, але у Дж. Джойса вона стає абсолютною.

Від самого початку своєї письменницької кар’єри Джойс розглядає нарративність як Ахіллесову п’яту роману, його своєрідний сталий жанровий недолік. Так, у листі до свого брата письменник наголошує, що добре організований сюжет у романі чи оповіданні є наслідком конвенційності літературного інтересу, наперед закладеної ідеї “історії” у “жанровій рамці” [11, 91]. Не менш цікавим було розуміння письменником літературних родів: “Про ліричний рід свідчить те, що митець ставить образ у пряме відношення до самого себе; про епічний рід – те, що митець покладає образ у непряме відношення до себе та інших; про драматичний – те, що образ постає у непрямому відношенні до інших” [11, 93]. Звернемо увагу: характер взаємодії суб’єкта висловлювання щодо образу Дж. Джойс розуміє як принципову ознаку роду. Домінує саме образ, не дія, історія, акція, чого слід було б чекати у зв’язку з епосом і драмою.

Дж. Джойс, на нашу думку, як і низка філософів початку століття, прогнозує лінгвістичний переворот, універсалізуючи комунікативну проблематику у своїй романістиці: світ постає світом, відрефлексованим у слові. Особливо показовим цей письменницький запит постає у “Поминках Фіннеганів”, творі, який Джойс починає писати відразу після публікації “Улісса” (1922) і завершує у 1939 році.

Важливим є свідчення письменника про бажання написати всесвітню історію [3] – з огляду на те, що такі спроби повторюватимуться його численними послідовниками через 30–50 років. Якщо в “Уліссе” реальність була поглинута нарративним “я”, що прагнуло Єпіфанії шляхом напруженого діалогу між автором, оповідачем і читачем, то у “Поминках...” зазначене “я” мультипліфікується, багаторазово примножуючи реальність. Гра із моделлю всесвітньої історії (або “суро англійської” історії, осмисленої у загальносвітових форматах) стане ключовою для постмодернізму 1980–1990-х років (романи і новелістика Акройда, Барнса, Лоджа).

У “книзі ночі”, як сам називав “Поминки...” Джойс (на противагу до “Улісса”, що був “книгою дня”), контаміновано більше 160 мов, діалектів, арго і сленгових елементів з метою виразити через noughtlanguage “нічну свідомість” вічно сплячої пралюдини. Прамова, що включає в себе всі світові мови, власне, й презентує потік свідомості сплячої Вселюдини, Яка Має Дітей Повсюди (в оригіналі: Have Children Everywhere). “Коли я почав писати про ніч, насправді я не міг, я відчував, що не можу вживати слова в їхніх звичайних зв’язках. Вони в цьому випадку не виражаютъ того, якими є речі вночі, у різних стадіях – свідомій, потім напівсвідомій, потім несвідомій. Я виявив, що цього не можна втілити завдяки словам у їх природних відношеннях і зв’язках. Звичайно, коли настане ранок, все стане прозорим. Я поверну їм їхню англійську, я не збираюсь її руйнувати назавжди” [3]. При цьому Дж. Джойс ускладнив і дорозвинув, по-перше, народно-сміховий пласт, прикований у різномовленні, який час від часу виринає в дискурсі

словесності, й по-друге, авангардистський мовний проект із вироблення новомови, на чому ми зупинимося нижче.

Версія "історії світу", за Дж. Джойсом, ґрунтуються не лише на ідеї нескінченної повторюваності (що легко прочитується на композиційному рівні, зокрема у зрощуванні мікросюжетів), але на розумінні мови як есенції існування.

На відміну від "автоматичного письма", яке тоді вже заявило про себе не лише у межах французького осередку сюрреалістів, але й у периферійних групах [8, 319], Дж. Джойс доляє графічні й фонетичні межі слова, не сприймаючи останнє як монаду. Тим самим він передбачає естетичний підхід постмодернізму, в межах якого продуктивно розробляється текстотвірний прийом "словесного шаманізму" [2, 90–92] – у різних його варіаціях, включно з гіпограматичним розбором [7] загальновідомих авторських текстів. М. Епштейн розглядає гіпограму як "поетичний образ, що створюється "підспівно" або "заслівно", підтекстовими або інтертекстуальними зв'язками слова... і містить "потаємне" значення, яке контрастує із "явним" значенням" [4]. У Джойса полігlosія призводить до виявлення прихованих інтенцій письма і, таким чином, відчуження тексту від автора йде вже не шляхом уникання маркеру посідання, а через розхитування внутрішньої форми слова. Саме у прозі Джойса зустрічаємо яскравий приклад початку девальвації прямого значення: дієрархізації внутрішньословесної семантичної вісі.

Романна різномовність у "Поминках Фіннеганів" реалізується буквально, через взаємовисвітлення деконструйованого словникового фонду, цитування, уживання "готових об'єктів". Для наочності наведемо достатньо розлогий фрагмент, який демонструє принцип колекціонування і одночасної деконструкції знаків колективного існування: "Earwicker, that patternmind, that paradigmatic ear, receptoretentive as his of Dionysius, longsuffering although whitening under restraint in the sitirour corner of his conservatory, behind faminebuilt walls, his thermos flask and ripidian flabel by his side and a waleus whiskerbristle for a tusk-pick, compiled, while he mourned the flight of lus wild guineese, a long list (now feared in part lost) to be kept on file of all abusive names he was called (we have been compelled for the rejoicement of foinne loidies ind the humoures of Milltown etcetera by Josephine Brewster in the collision known as Contrastations with Inkermann and so on and sononward, lacies in loo water, flec, celestials, one clean turv): Firstningheter, Informer, Old Fruit, Yellow Whigger, Wheatears, Goldy Geit, Bogside Beauty, Yass We've Had His Badannas, York's Porker, Funnyface, At Baggoty's Bend He Bumped, Grease with the Butter, Opendoor Ospices, Cainandabler, Ireland's Eighth Wonderful Wonder, Beat My Price, Godsoilman, Moonface the Murderer, Hoary Hairy Hoax, Midnight Sunbursz, Remove that Bible, Hebdromadary Publocation, Tummer the Lame the Tyrannous, Blau Clay, Tight before Teatime..." [13, 71–72].

У такому ключі (де спочатку уживаються ready-made, які розпізнаються читачем, а згодом – уже описані–роздумачені "готові об'єкти") написані дві наступні сторінки роману, у мовних комбінаціях якого легко помітити ігрову домінанту, своєрідне "пережовування" слів, що й призводить до насвітлення обраного "готового об'єкту" у новому ракурсі, так що його вичерпна виготовленість стає

тільки пам'ятто про нав'язану мовою конвенційність (закріпленість у словниковому фонду). Шляхом металінгвістичного експерименту – живої інтерпретації кількох словників – Дж. Джойс, по-перше, деконструює ідеологеми, які трансліюють мови, а по-друге, демонструє відсутність прямової (істинної, автентичної) тканини.

Імовірно, Дж. Джойс розпочав свій експеримент з романною формою, виходячи з розуміння мовної тканини як перехрестя потенційних мовленнєвих дискурсій, тобто з домінантами “самовитого слова” – якщо застосувати поняття російського футуриста. І так званий карнавалізм Дж. Джойса, виявлений Дж. Лойдом та іншими дослідниками, є побічним ефектом суто мовної гри. Досить уважно продивитися чернетки Дж. Джойса [17], щоб переконатися у першості мовностилістичного дискурсу, тобто націленості письменника на деконструювання мовлення. Пригадаємо слушне міркування М. Бредбері про один з імовірних шляхів реалізації постмодерністської поетики в романному жанрі – надмірну увагу до лексичної поверхні тексту [14, 3].

Дж. Джойс звертається до пародіювання класичного романного письма, яке фіксує увагу на точці історичного відліку – початку часів, і в цьому розумінні він близький до формування альтернативного роману, формула якого полягає у пошуку варіативності Історії, осмислення останньої як колекції непорозумінь і девіацій, передказаних “достовірним оповідачем” – учасником подій. Романна структура “Помінок...” нагадує печворк – і цей принцип відомий читачеві ще з “Улісса”, але характер фрагментарності тут діаметрально відрізняється: автор склеєє кілька точок зору, при цьому кожна “точка зору” найчастіше відповідає певній, історично зафіксованій жанровій структурі (історичний роман, хроніка, міракль у вищеведених зразках), а отже, й змістовій наповненості. Поняттям “точка зору” у цьому випадку позначаємо позиції “автора” кожного окремого фрагмента, вважаючи, що говорити про окрему точку зору Автора не має підстав. Ключ прочитання може бути оформленний як лексема, що виконує роль “зсуву”, або як неуживана предметна деталь (низка деталей), що семантично скріплює розрізнені блоки. На мікрорівні текст Дж. Джойса має виразні сліди ампліфікацій, і, за логікою бартівського аналізу, він становить собою постійно повторюване одне й те саме послання, варійоване через багаторазову інсталляцію смислу (розповідь про сотворіння світу, Адама і перверсію виникнення людського роду) – в численних жанрових оболонках.

Аналогічна композиційно-мовленнєва структура властива для пізніших творів постмодерністського типу: наприклад, “Хозарського словника” М. Павича, “Подвійного Леона” Ю. Іздрика, її елементи знаходимо також в “Історії світу у 10 ½ частинах” Дж. Барнса. Адже якщо романний печворк позбавлений наративності, автор змушений вдаватися до ампліфікації екстрапектових компонентів, демонстративно виносячи коди прочитання як маркер єдності смислової множинності. З нашої точки зору, взаємини між лінгвістичним гіперекспериментом Дж. Джойса і наполегливим мотивом повторення / повернення деяких архетипів піддаються непрямому співвіднесенню, ґрунтовність якого пов'язана, знову-таки, з девальвацією концепту прямого значення в придешній точці максимальної інтенсифікації інтертекстових енергій.

Крім пародійного модусу, в романі Дж. Джойса спостерігаємо також нейтральну презентацію "слідів" попередніх текстів – деконструйованих і зшитих елементів (алюзій, деталей, ре- і авторемісценцій). У цьому випадку застосовуємо поняття "слід", маючи на увазі, що цитований фрагмент деформується до невпізнанності завдяки поліглосії, але принцип такої нейтральної презентації у постмодернізмі буде охарактеризований як принцип літературного пастишу. Крайнім виявом цитатного мислення Дж. Джойса є гіограма, котра виявляє "прихованій текст у тексті", тобто здійснює компактну і вичергну деконструкцію пратексту, розмиваючи семантичні, фонетичні, синтаксичні та інші його рамки.

Утім, ми зупинили увагу на крайніх формах вираження цитатного мислення Дж. Джойса: пастиші й гіограмі, які оперують готовими, зужитими і позбавленими авторського права цитатами. Крім згаданих граничних форм цитації, у романі представлений суцільний принцип творення фрази шляхом мовленнєвого багатоголосся (за Д. Лоджем – поліглосії), нескінченної кількості девіантних або потенційних мовних форм, які можуть виникати внаслідок хлебніковського підходу самовитого слова (із сухо фонетичної вібрації, яка й витворює асоціативний ланцюг) або в результаті аналітичної деконструкції слова (що характерно також для сухо аналітичних пастиш і дескрипції).

Цей принцип вібрації внутрішньої форми слова скерований на розмивання горизонту очікування: узаконюючи постання нескінченного багатоголосся мовлення з Мови, він дискваліфікує саму Мову як непорозуміння та ідеологічну конвенцію, тим самим передбачаючи міркування постструктуралістів про владу знаку і необхідність його розідеологізування. Власне, цей аспект роману – мовленнєве свавілля – і непокойів більшість дослідників "Поминок Фіннеганів" [9, 204–206]. Наведемо класичну цитату – позицію Г. Уеллса щодо творчих пошуків Дж. Джойса: "Що стосується вашого літературного експерименту... мені здається, що він нікуди не веде і ні до чого не призводить. Ви відвернулися від звичайних людей, їх щодennих потреб і турбот, не бажаєте враховувати ані їх обмеженість у часі, ані їх можливість вас зрозуміти. Ви владаєте у вищканість. Яким же є результат? Дивовижні загадки... На мій погляд, це остаточний глухий кут" [1, 14].

Відомо, що в антидрамі Е. Йонеско і Ж. Кокто процес деконструкції мови був продемонстрований у зворотному порядку: від мови і суб'єкта (її презентанта) – до фрагментарного мовлення та *інтерсуб'ективності*. Згадана комунікативна проблематика постала як передчуття лінгвістичного повороту в гуманітаристиці ХХ сторіччя. Поліглосія, застосована Джойсом, заслуговує на особливу увагу ще й тому, що голос набуває тут більш вагомого значення, аніж слово, логос. Саме голос породжує смисл, будучи безпосередньо пов'язаний із визначенням смислу існування. Постструктуралісти наполягають на тому, що фіксація голосу письмом породжує логоцентризм і, відповідно, репресивні методи впливу на слухача. Якщо голос автентичний, живий, природний і розвивається в часі – письмо, натомість, пов'язане із "роздченованим мисленням", оскільки останнє прагне виступити посередником поміж смислом і існуванням. Саме тому письмо є

алегоричним: заміщуючи речі, воно операє ерзацами, дублікатами, двійниками речей, а відтак стає симулякризованим.

“Слухання себе” – для Дж. Джойса це принципова установка творення, найбільш вичерпно продемонстрована в “Улісі” і “Поминках...”. Деконструкція мови у романі Джойса призводить до вивільнення голосу із закам'янілих глиб смислу, тотальна гра переходить межу пародіювання, стаючи усвідомленням актом із деконструювання логоцентризму. І в цьому розумінні джойсівський дискурс є пограничним явищем між експериментом “лівого роману” (деструкцією) і філософською епістемою постмодернізму (деконструкцією), з його розумінням письма як фармакону – наркотику, що зцілює і шкодить водночас [5, 442].

“Регресивний хід” письменника до фіксації “внутрішнього голосу” (прихованого, девіантного, потокового), а слідом за цим – культурних блоків (архетипних, міфopoетичних, історичних) є актом амбівалентного характеру, з точки зору сучасної наратології. Дж. Джойс перебуває біля витоків формування построманного дискурсу, здійснюючи переход від модерністського експерименту до нових принципів поетики, а саме поліглосії, що призводить до принципової незавершеності образу героя, а також складного резонансу між класичною і вже накресленою построманою системами. Можна припустити, що письменник закладає своєрідну матрицю протороманного дискурсу в аспекті складної гри необмежених текстових структур.

Література

1. Аникин Г. В. Современный английский роман / Г. В. Аникин. – Свердловск : Гос. ун-т им. А. М. Горького, 1971. – 310 с.
2. Бондар-Терещенко І. Остмодерн: геопоетика, психологія, влада : [монографія] / І. Бондар-Терещенко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 144 с.
3. Джойс Дж. Silence, cunning and exile [Електронний ресурс] / Дж. Джойс. – Режим доступу : <http://joyce.msk.ru>.
4. Эпштейн М. Однословие как литературный жанр [Электронный ресурс] / М. Эпштейн // Континент. – 2000. – С. 279–313. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/continent/2000/104/ep11.html>.
5. Енциклопедія постмодернізму / [за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 504 с.
6. Кожинов В. В. Роман – эпос нового времени / В. В. Кожинов // Теория литературы. Основные проблемы в историческом освещении : [в 3 кн.]. – М. : Наука, 1964. – 486 с. – Кн. 2 : Роды и жанры литературы. – С. 97–172.
7. Риффатер М. Формальный анализ и история литературы / М. Риффатер // Новое литературное обозрение. – 1992. – № 1. – С. 20–37.
8. Шенье-Жандрон Ж. Сюрреализм / Ж. Шенье-Жандрон ; [пер. с фр. С. Дубина]. – М. : Новое литературное обозрение, 2002. – 416 с.
9. Childs P. Modernism / P. Childs. – London ; N.-Y. : Rutledge, Taylor and Francis Group, 2000. – 226 р.
10. Eco U. The Aesthetics of Chaosmos : The Middle Ages of James Joyce / U. Eco. – Cambridge : Harvard UP, 1989.
11. Helmling S. Joyce : Autobiography, History, Narrative [Electronic resource] / S. Helmling // The Kenyon Review. New Series. – Vol. 10. – № 2 (Spring, 1988). – P. 91–109. – Mode of acces : <http://www.jstor.org/stable/4335939>.
12. Joyce J. Finnegans Wake / J. Joyce. – L. : Faber and Faber ; The Riverside Press, 1975. – 248 р.
13. Joyce J. Uliss / J. Joyce. – Hamburg : Odyssey Press edn., 1932. – Vol. 1. – 238 р.

14. Massie A. The Novel Today. The Critical Guide to the British Novel: 1970–1989 / A. Massie. – London – N. Y. : British Council, 1990. – 165 p.
15. Peter J. Joyce and The Novel [Electronic resource] / J. Peter // The Kenyon Review. – 1956. – Vol. 18. – № 4. – P. 619–632. – Mode of acces : <http://www.jstor.org/stable/4333713>.
16. Raymond J. Fowles's Allegory of Literary Invention : Mantissa and Contemporary Theory Author(s) [Electronic resource] / J. Raymond // Wilson III Source : Twentieth Century Literature. – 1990. – Vol. 36. – № 1. – P. 61–72. – Mode of acces : <http://www.jstor.org/stable/441629>.
17. Smyth E. Introduction / E. Smyth // Postmodernism and Contemporary Fiction. – London : B.T-Batsford Ltd., 1991. – P. 3–11.

Анотація

Стаття розглядає теоретичну і мовностилістичну гіпотезу роману, запропоновану Дж.Джойсом, яка стала концептуальною моделлю для англійського постмодернізму. Дж.Джойс очуднє власне романну поліфонію, формуючи текст-паліндром, колекцію очуднених структур. Намагаючись знайти контакт з читачем, автор створює поле референції щодо знайомих текстів і "готових об'єктів", деформованих ефектом багатомовності, що призводить до утворення літературного пастишу і гіпограмми.

Ключові слова: дискурс, мова, роман, деконструкція, девальвація прямого значення.

Аннотация

В статье рассматривается теоретическая и лингвостилистическая гипотеза романа, предложенную Дж. Джойсом, которая стала концептуальной моделью для английского постмодернизма. Дж. Джойс остраняет собственно романную полифонию, формируя текст-палиндром, коллекцию остранных структур. Пытаясь найти контакт с читателем, автор создает поле референции относительно знакомых текстов и "готовых объектов", деформированных эффектом многоязычия, что приводит к образованию литературного пастиша и гипограммы.

Ключевые слова: дискурс, язык, роман, деконструкция, девальвация прямого значения.

Summary

The article analyses the theoretical and linguostylistic hypothesis of the novel which was suggested by J. Joyce and became a conceptual model for English postmodernism. J. Joyce alienates the novelistic polyphony, forming a palindrome text, a collection of alienated structures. In his attempt to establish contact with the reader, the author creates a reference area leading to known texts and "ready-made clichés" which are deformed by language plurality. This helps creation literary pastiche and hypogramma.

Keywords: discourse, language, novel, deconstruction, devaluation of direct nominative meaning.

УДК 82.09: 81.42

Гребенюк Т. В.,
доктор філологічних наук,
Запорізький державний медичний університет

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СВІДОМОСТІ В ХУДОЖНІЙ ОПОВІДІ

Репрезентація внутрішнього світу персонажа літературного твору є хронологічно тягливим, багатоетапним процесом, що оцінюється як взаємодія всіх трьох аспектів функціонування літературного твору – креативного, референційного й рецептивного. У рецептивній площині вона не тільки активує здатність читача до актуального реагування на набір текстових сигналів, а й зумовлює його звернення 1) до набору літературних конвенцій, сформованого попереднім рецептивним